

Író a tilosban Czakó Gábor:
Nyelvédesanyánk,
 CzSimon Könyvek, 2016.

Czakó Gábor könyve a magyarság származásáról, a magyar nyelv eredetéről és jellegéről szóló írásokat tartalmaz. A kötet szövegei – a gyakori lábjegyzetek, hivatkozások, forrásmegjelölések miatt – ugyan a tudományos tanulmányok határát súrolják, ám a szubjektív hangnem, az egyéni felfogás, az irodalmi beszédmód, egyszóval az írói attitűd alapján mégis egyértelműen megállapítható, hogy esszéekkel van dolgunk.

A szerző sajátos szemléletmódja mind a magyarság származásának, mind a magyar nyelv jellegének megítélésében érvényesül. Ami az előbbit illeti, Czakó mondhatni semleges álláspontot foglal el a ma is fel-fellángoló ugor–török háborúban: „A génkutatás tanúsága szerint a finnugorok és a magyarság között létezik valaminő, nem túl erős genetikai kapcsolat” – írja *A mós, a pór meg a Dúl király leányaiban* –, ennek ellenére a magyarok őseinek a gyakran hunoknak is nevezett szabirokat tartja. Eredetének és jellegének megítélésében, némi fenntartással ugyan, de szintén elfogadja nyelvünk távoli rokonságát a vogullal és az osztjákkal, ám a finnugor összehasonlító nyelvészet és szófejtés eszközeit elutasítva mégis teljesen önálló, egyedi képződménynek tekintti, aminek „alátámasztására” *A miféle nyelv a magyar?* című tanulmányát az ismert Ady-verssel kezdi: „Sem utódja, sem boldog őse, / Sem rokona, sem ismerőse / Nem vagyok senkinek / Nem vagyok senkinek.”

Ennek a nyelvelméletének a felállításában Czuczor Gergely és Fogarasi János munkásságából indul ki, illetve az ő 110 000 szócikket tartalmazó munkájukra, *A magyar nyelv szótárára* támaszkodik. Eszerint a magyar nyelv 2305 gyökre, mai megnevezéssel szótőre épül, amelyek a jövevényszavak vitathatatlan befolyása ellenére döntően meghatározzák a szókincset, mert ezek a gyökcsaládok, ahogy a kötet első esszéje, a *Magyar előny?* állítja, „nemcsak elszéledni tudnak, hanem össze is kapcsolódnak egymással, miáltal óriási jelentésmezők keletkeznek, bennük jelentésszálak fonataival, összefüggések sokaságával. Nyelvédesanyánk ingyen adja őket, nekünk csak szemlélődnünk kell a magyar észjárás kincsestárában.”

A magát nyelvregésznek valló szerző elméletével kívül áll a hivatalos magyar nyelvtudományon, sőt:

ellentétben az ugor–török háborúban elfoglalt semleges pozíciójával, viszszamenőleges hatállyal is hadat üzen több tekintélyes nyelvésznek, tudományos fórumnak és kiadványnak. Így például a XIX. századi összehasonlító finnugor nyelvészet két megteremtőjének, Budenz Józsefnek és Hunfalvy Pálnak, *A magyar történeti-etimológiai szótár* főszerkesztőjének, Benkő

Lorándnak, az *Etimológiai szótár*nak, Kiss Lajosnak, a *Földrajzi nevek etimológiai szótára* szerzőjének, Honti László finnugristának, Mikesy Gábornak, *Az obi-ugorok története* szerzőjének, hogy csak a legfontosabbakat említsem. Az esszék szubjektív hangneme a hadakozás során gyakran ironiába vagy gúnyba csap át, így lesz például Honti Lászlóból ironikus felhanggal „akadémikus úr”, így lesznek a nyelvészekből testületileg „jeles nyelvtudósok”, illetve „tudós hölgyek és urak”. A bújtatott minősítések mellett gyakran keményebb „beszólások” is elhangzanak, amelyek szóvá teszik a szepességi cipszerként Paul Hunsdorfer néven született Hunfalvy Pál német származását, és amelyek szerint Benkő Loránd amatőr történész, Kiss Lajos *Földrajzi nevek etimológiai szótára* hunfalvysta nyelvészetünknek talán legmókásabb alkotása, a szakmai ellenfelek pedig nyelv- és honárulók. Persze, ha még teheték, az ellenfelek sem maradtak adósok. A *Kell-e szakács oklevél a kozmás pörkölt felismeréséhez?* tanúsága szerint „egy kiváló professzorunk” egy alkalommal így oktatta ki a szerzőt: „Igaz, egy író munkaeszköze a nyelv, melynek ragyogó művelője, felhasználója, sőt újraterejtője is lehet, de egy nyelv ismerete és gyakorlati használata nem jogosít fel a nyelvtudomány művelésére. Mint minden szakmának, az utóbbinak is megvannak a saját módszerei, melyeket elsajátítani és alkalmazni kell. Sohasem gondoltam, hogy képzett filosz létemre, megfellebbezhetetlen megállapításokat tehetnék és tegyek az agysebészet vagy a csillagászat témakörében.”

Egy tárgyilagosságra törekvő recenzióknak nem feladata a hasonló vitákban való állásfoglalás. Mégis meg kell említeni az esszék érvelési módszerében a túl gyakori hivatkozást magára a Czuczor–Fogarasi szótárra, illetve külön-külön Czuczor Gergelyre és Fogarasi Jánosra, valamint az Arany János által is számon tartott Bálint Gáborra, Hunfalvy és Budenz szakmai ellenfelére. Vettem a fáradságot, és megszá-

moltam: a hármójukra és a szótárra történő utalások száma kis híján eléri a százat. Mintha tévedhetetlenek lennének. Pedig dehogy. Legendás szótárunk például a borona szóról elismeri, hogy az hasonló formában él a legtöbb szláv, és betűről betűre ugyanilyen formában az orosz nyelvben. Ennek ellenére mégis magyar eredetű, és „végelemzésben a bor- (borít, borul, borogat) gyökből származtatható, mely a szláv nyelvekben nincs meg”. A kötetben a *Miféle nyelv a magyar?* ezt késpénznek véve még tovább megy, és az alábbi következtetésre jut: „Valószínűbb tehát, hogy a borona szót a szlávok vették át tőlünk, hiszen a szabir–magyar elem már a Kr. e. 2. évezred végén megjelent az Ural környékén. Kereskedői eljártak a Baltikumig és a Fekete-tengerig. Bőven volt tehát alkalmuk érintkezni a saját nyelvüket csiszogató szlávokkal.” Az idézett szöveg még hosszabb, de nem szükséges tovább folytatni. A magyar történelemben, nyelvtudományban, néprajzban közhelynek számít, hogy a mezőgazdasági eszközök egy bizonyos csoportjának elnevezése, továbbá a földműveléssel, belterjes állattenyésztéssel kapcsolatos szavak egy része szláv eredetű: borona, kapa, kasza, gereblye (ennek a nyugat-magyarországi tájszólásokban máig él a szláv hangtorlódást őrző alakja, a grábla), széna, szalma. Miért lógna ki ebből a sorból éppen a borona? Gyaníthatóan csak azért, mert a szerzőpárosnak a többiben nem sikerült a bor-hoz hasonló magyar gyököt találnia.

Aztán veszprémiként kíváncsiságból utána néztem: mit ír a szótár a város nevének eredetéről. Czuczorék – Gyarmathi Sámuelre hivatkozva – úgy vélik: a név „a német Weissbrun-ból módosult”. Ez a képtelenség bizony jóval mókásabb, mint a *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, amely a nevet a szó eleji szabályos b-v hangtani változással a szláv Beszprém személynévből származtatja. A Czuczor iránti túlzott elkötelezettségét a szerző azzal is bizonyítja, hogy őt tartja „a szabadságharc Petőfinél is népszerűbb költőjének”. Nem tudni pontosan, ez esetben mi értendő a népszerű költő fogalmán, de jelentősebbek a dicsőséges másfél évben is voltak nála. Mondjuk Petőfin kívül Arany és Vörösmarty.

A kötet legjobb írásai nem is ezek a nyelvtörténeti kalandozások, hanem azok az úttörő jelentőségű esszék, amelyek a magyar kultúrtörténet elhanyagolt területeit, illetve a mai magyar nyelv állapotát tárják fel. Egy valamirevaló német irodalomtörténetben a ko-

rai időszakok tárgyalásakor kiemelt helyet kap a rúnairás bemutatása, és az olyan rúnafeliratos nyelvemlékek sorsának ismertetése, illetve a rajtuk lévő szövegek elemzése, mint például a gallehusi aranykürtök. Nálunk az írásbeliség oktatása a *Tihanyi alapítólevél*lel kezdődik, jóformán még egyetemi szinten is. Éppen ezért Czákó Gábor kötetének a rovásírással, annak történetével, rovásírással tárgyi emlékekkel és a rajtuk található szövegek értelmezésével foglalkozó esszéi nemcsak hézagpótlónak, hanem bizvást korszakos jelentőségűnek is nevezhetők, hiszen több évszázaddal kitágítják az írott magyar szó határait. A *Legrégibb nyelvemlékünk rejtélyei* egyrészt áttekinti a rovásírás történetét, másrészt bemutatja az 1983-ban fellelt szarvasi tütartót, és lebilincselő hitelességgel elemzi a rajta rovásírással található ráolvasásszerű éneket, amely több mint két évszázaddal a *Tihanyi alapítólevél* előtt keletkezhetett. A *Nyelvünk prokrusztesziálása* a honfoglalást követő évszázadban készült bodrogbüi fűvőkán található rovásírással szóértelmezésével nemcsak nyelv-, hanem ipartörténetünk számára is új távlatokat nyithat. A *civilizációs vonal kamuja* a fenti két becses tárgyi emlék néprajzi szempontú megközelítése mellett újabb darabok, mégpedig az úgynevezett nagyszentmiklósi kincs és a vargyasi szenteltvíztartó értő elemzésével sürget rovásírással művelődéstörténeti emlékeink megbecsülésére és integrálásukra a magyar kultúrába. A *nagy-mácsédi kereszt – az ómagyar misztika emléke* talán a legbriliánsabb a rovásírás témájában írt esszék közül. A Galánta közelében talált, X. századból való lelet székely rovásírással INRI feliratának interpretálása nyelvtörténeti, a fémkereszt Andrej Rubljov világát felidéző öntésének leírása pedig ipartörténeti érték. A *Szabir ős* egyebek mellett a *Nikolsburgi ábécé* felemlítésével szintén jelentős adalékokkal járul hozzá a rovásírás-történet kutatásához.

A nyelvművelő és nyelvvédő esszék közül a *Benső Trianon* emelkedik ki, amelynek történelmi hevülettel írt, túlfűtött indulatossága azért hiteles, mert anyanyelvünk ügye (néhány elhivatott és rátermett nyelvész minden fáradozása ellenére is) mintha tényleg egyre inkább Csáky szalmájává lenne, és mert nyelvünk védelmében szólni – valóban íróhoz méltó feladat. Ez nem tudomány, ez küldetés. Itt semmilyen professzor nem kérheti számom, hogy van-e papírunk róla.

Ircsik Vilmos